

Dr hab. Zdzisław Zblewski, prof. UJ
Instytut Historii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

Kraków, 4 listopada 2024 r.

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego w przewodzie habilitacyjnym Pana dr. Bogusława Wójcika

1. Sylwetka Habilitanta

Dr Bogusław Wójcik urodził się w 1967 r. w Tarnowie. W latach 1986-1992 odbył studia teologiczne w tamtejszym Instytucie Teologicznym (Filiu ówczesnej Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie), uzyskując tytuł magistra na podstawie rozprawy *Ontologiczne implikacje filozofii lingwistycznej w ujęciu Alfreda Gawrońskiego*, przygotowanej pod opieką prof. dr. hab. Michała Hellera. Pięć lat później uzyskał stopień doktora, broniąc na Wydziale Filozoficznym PAT w Krakowie rozprawę *Funkcjonalizm homunkularny w interpretacji świadomości Daniela C. Dennetta*, której promotorem był prof. dr. hab. Józef Życiński. Po uzyskaniu stopnia doktora pracował w latach 1997-2007 na stanowiskach starszego asystenta a potem adiunkta w tarnowskim Instytucie Teologicznym oraz - równocześnie - w latach 1999-2007 w Katedrze Bioetyki na Wydziale Filozoficznym PAT. Od listopada 2007 r. jest pracownikiem Instytutu Pamięi Narodowej, Oddział w Rzeszowie. Początkowo był zatrudniony jako główny specjalista w Archiwum IPN (Sekcja edycji źródeł), a od kwietnia 2017 r. pracuje w Oddziałowym Biurze Badań Historycznych. Do 2007 r. Jego zainteresowania naukowe oscylowały głównie wokół zagadnień filozoficznych oraz bioetycznych. W późniejszym czasie Habilitant rozszerzył ich zakres o problematykę dotyczącą historii najnowszej, która z czasem stała się Jego głównym polem badawczym.

2. Główne osiągnięcie naukowe

Głównym osiągnięciem naukowym Habilitanta jest obszerna, licząca 640 stron monografia, zatytułowana „*Być pomocnikiem partii*”. *Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej w służbie PZPR i ideologii marksistowsko-leninowskiej (1969-1990)*, Warszawa-

Rzeszów 2023. Praca ta została przygotowana w ramach realizowanego przez IPN centralnego programu badawczego „Władze komunistyczne wobec kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944-1989”. W mojej opinii głównymi zaletami tej rozprawy są:

a) tematyka

Opracowanie wpisuje się w nurt badań nad prowadzoną przez władze PRL inżynierią społeczną, której celem miało być stworzenie nowego, socjalistycznego społeczeństwa o światopoglądzie materialistycznym. Na temat działań, podejmowanych w tym zakresie w latach siedemdziesiątych, a zwłaszcza osiemdziesiątych XX w., pisano do tej pory stosunkowo niewiele. Dokonany przez Habilitanta wybór tematu uważam za trafny i przemyślany. Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej (TKKŚ), będące jednym z ważniejszych narzędzi kształtowania przez władze komunistyczne oczekiwanych postaw i zachowań społecznych, nie doczekało się bowiem jak dotąd większego zainteresowania ze strony historyków. Uważam, że recenzowana praca jest wartościową próbą uzupełnienia stanu wiedzy historycznej w tym istotnym obszarze badawczym.

b) baza źródłowa

Rozprawa została oparta o bardzo szeroką podstawę źródłową, którą tworzą przede wszystkim materiały archiwalne, wydawnictwa TKKŚ oraz Centralnego Ośrodka Doskonalenia Kadr Laickich oraz publikacje prasowe. Habilitant przeprowadził wnikliwą kwerendę źródłową zarówno w archiwach państwowych jak i zasobach archiwalnych IPN. Zgromadzony materiał starał się wykorzystać w sposób maksymalnie skrupulatny, w efekcie czego otrzymaliśmy opracowanie o charakterze wybitnie źródłowym, zawierające mnóstwo nowych, nieobecnych dotąd w obiegu naukowym, ustaleń badawczych.

c) wszechstronność ujęcia tematu

Rozprawa składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów, w których Habilitant omówił dzieje ruchu laickiego w Polsce przed utworzeniem TKKŚ, scharakteryzował działalność organizacyjną i ewolucję programową Towarzystwa w okresie dwudziestu jeden lat jego istnienia, dokonał analizy inspiracji i podstaw ideowych tej organizacji, przedstawił formy działalności Towarzystwa oraz środowiska społeczne, do których działalność ta była skierowana, naszkicował portret zbiorowy działaczy TKKŚ a także podjął próbę opisu miejsca, które Towarzystwo zajmowało w systemie politycznym PRL.

Praca ma jednak także kilka słabszych punktów, między innymi:

a) sposób przedstawiania ustaleń badawczych

Podczas lektury pracy, a zwłaszcza jej najobszerniejszego rozdziału drugiego, poświęconego sprawom organizacyjnym, można odnieść wrażenie, że Habilitant starał się zawrzeć w niej niemal wszystkie informacje, które odnalazł w zgromadzonym przez siebie materiale źródłowym. Uważam, że świadczy to o Jego nieco słabszych umiejętnościach selekcji oraz syntezy informacji źródłowych. W efekcie rozprawa została, według mnie, przeładowana zbyt dużą liczbą szczegółowych wiadomości, które niewiele wnoszą do opisu funkcjonowania TKKŚ w skali ogólnopolskiej, natomiast niepotrzebnie „zamulają” narrację i utrudniają lekturę. Dużą część pracy stanowią uporządkowane chronologicznie omówienia lub wręcz streszczenia różnego rodzaju dokumentów wytworzonych przez TKKŚ. Wiele występujących w nich wątków powtarza się, uważam więc, że można byłoby zaprezentować je w sposób znacznie bardziej zwięzły. Zastrzeżenia należałoby też zgłosić do krytycznej analizy podawanych w rozprawie informacji. Niektóre z nich są bowiem ze sobą sprzeczne, a pojawiające się rozbieżności są według mnie spowodowane niekiedy dość odtwórczym sposobem prezentowania danych zaczerpniętych ze źródeł archiwalnych. Na przykład na s. 154 Habilitant pisze, że „najliczniejszymi oddziałami wojewódzkimi [TKKŚ] w 1978 r. były: katowicki – 64 374 członków, **bielski – 18 701** członków, **częstochowski – 15 140** członków, krakowski – 14 381 członków, **łódzki – 12 546** członków”, podczas gdy na s. 158 w ślad za innym dokumentem podaje, że „w 1978 r. [...] w województwie **bielskim** TKKŚ miało ponad **23 tys.** członków, [w] w **częstochowskim i łódzkim – ponad 13 tys.** osób [...]”. Takich przykładów można wskazać więcej, choć należy się zastrzec, że zazwyczaj dotyczą one informacji szczegółowych, drugorzędnych z punktu widzenia omawianej w pracy tematyki. Uważam jednak, że warto zwrócić uwagę na ten problem gdyż utwierdza mnie on w przekonaniu, iż Habilitant zrobiłby lepiej, gdyby zamiast zarzucać czytelnika mnóstwem niezbyt istotnych, jednoźródłowych wiadomości, przeniesionych dość mechanicznie z któregoś ze sprawozdań kolejnej terenowej struktury TKKŚ, w większym stopniu skoncentrował się na selekcji informacji kluczowych oraz ich starannej weryfikacji źródłowej.

b) brak wykorzystania archiwaliów kościelnych

Pominięcie dokumentacji, wytworzonej przez różne struktury Kościoła katolickiego, a dotyczącej albo wprost działalności TKKŚ, albo szerzej: problematyki zagrożeń związanych z procesami laicyzacji społeczeństwa jest dla mnie zastanawiające, tym bardziej, że

przypuszczam, iż ze względu na zajmowane przez Habilitanta w przeszłości stanowiska administracyjne w strukturach kościelnych dysponuje On dużo lepszym rozeznanie w zasobach archiwalnych tej instytucji niż wielu innych historyków. Uważam, że byłoby interesujące zbadać czy Kościół dostrzegał działania TKKŚ, a jeśli tak, to jak je oceniał oraz w jaki sposób na nie reagował? Rozumiem, że argumentem za rezygnacją z wykorzystania źródeł proveniencji kościelnej może być stwierdzenie, iż stosunek Kościoła katolickiego do TKKŚ to temat na odrębne opracowanie. Argument ten nie do końca mnie jednak przekonuje, a to dlatego, że PRL uważam za teren konfrontacji światopoglądowej, podczas której dwóch głównych jej uczestników - komunistyczne państwo oraz Kościół instytucjonalny - wzajemnie na siebie oddziaływało oraz inspirowało do modyfikacji i doskonalenia metod wpływu na polskie społeczeństwo. Jest więc bardzo prawdopodobne, że sięgnięcie do archiwów kościelnych i próba odpowiedzi na pytanie, jak Kościół oceniał oraz reagował na inicjatywy laicyzacyjne, podejmowane przez państwo we współpracy z „postępową” częścią społeczeństwa w ostatnich dwóch dekadach PRL-u, pozwoliłoby lepiej zrozumieć dzieje TKKŚ, ideowe dylematy stojące przed jego działaczami oraz meandry linii programowej tej organizacji.

W rozprawie nie dostrzegłem poważniejszych pomyłek rzeczowych. Występujące w tekście drobne potknięcia (np. s. 79 jest „Zofia Stypułowska”, zapewne powinno być: **Stypulkowska**; s. 217, jest „województwo łowickie”, winno być: **skierniewickie**), nie wpływają zasadniczo na moją pozytywną ocenę przygotowania pracy pod względem merytorycznym.

3. Inne osiągnięcia naukowe

Habilitant jest też autorem kilku innych wydawnictw zwartych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje publikacja pod tytułem *Niepodległościowe organizacje młodzieżowe na Rzeszowszczyźnie w latach 1944-1956 w świetle dokumentów*, Rzeszów 2009. Składa się ona z obszernej, liczącej 200 stron części opisowej, zatytułowanej *Analiza działalności organizacji* oraz zajmującej ponad 270 stron edycji dokumentów, pochodzących w zdecydowanej większości z zasobów rzeszowskiego Archiwum IPN. Część pierwsza zawiera krótkie charakterystyki 28 organizacji młodzieżowych. Całość została starannie opracowana pod względem redakcyjnym i opatrzona w rozbudowany aparat naukowy, co jest zresztą cechą charakterystyczną także i innych publikacji książkowych Habilitanta. Wydawnictwo należy

ocenić jako niewątpliwie wartościowe, choć raczej porządkujące i uzupełniające stan wiedzy historycznej, zawartej w opublikowanych wcześniej opracowaniach autorstwa między innymi Eugeniusza Bachty, Marzeny Grosickiej, Dariusza Iwaneczki, Krzysztofa Kaczmarek, Grzegorza Kołwy, Zbigniewa Nawrockiego czy Marty Superson. Tytuł publikacji uważam za nieco mylący, gdyż Habilitant koncentruje się w niej wyłącznie na organizacjach konspiracyjnych, podczas gdy w pierwszych latach powojennych działały na Rzeszowszczyźnie również struktury legalnego, mikołajczykowskiego Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, którego działacze także odwoływali się do haseł niepodległościowych i antykomunistycznych. W przygotowanym przez Habilitanta autoreferacie pozycja ta została określona jako „monografia”, jednak w mojej ocenie należałoby ją sklasyfikować raczej jako edycję źródłową, poprzedzoną obszernym wstępem. Mimo wprowadzenia do obiegu naukowego szeregu nowych informacji szczegółowych, publikacja ta nie wyczerpuje tytułowej problematyki. Przygotowując ją, Habilitant oparł się wyłącznie na dokumentach, znajdujących się w zdecydowanej większości w jednym zasobie archiwalnym. Szkoda, że nie podjął próby dotarcia do rodzin członków omawianych przez siebie organizacji i zweryfikowania lub uzupełnienia informacji zawartych materiałach wytworzonych przez komunistyczny aparat represji w oparciu o dokumenty z archiwów rodzinnych lub relacje ustne. Szkoda też, że nie sięgnął do lokalnej prasy i nie zweryfikował, które z opisanych w publikacji procesów karnych miały charakter pokazowy.

Swego rodzaju kontynuacją tej publikacji jest wydawnictwo pod tytułem *Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957-1989. Wybór dokumentów*, Rzeszów 2016. Obie publikacje zostały przygotowane według podobnego schematu, tym razem jednak Habilitant określił je w swoim autoreferacie jako „edycję źródłową”. Główną zaletą tego wydawnictwa jest wykorzystanie źródeł o znacznie bardziej zróżnicowanej proveniencji, w porównaniu z publikacją z roku 2009. Owszem, w omawianej edycji źródłowej nadal zdecydowanie dominują dokumenty z archiwów IPN (głównie z oddziału rzeszowskiego, ale także krakowskiego, wrocławskiego czy instytucji centralnej w Warszawie), jednak Habilitant sięgnął także do innych zasobów archiwalnych (m.in. Archiwum Państwowego w Rzeszowie czy Archiwum Akt Nowych), wykorzystał dwie niepublikowane relacje, przeprowadził (niestety bardzo fragmentaryczną) kwerendę w dwóch rocznikach wydawanego w Rzeszowie dziennika „Nowiny” („Nowiny Rzeszowskie”), na niewielką skalę sięgnął też po źródła internetowe. Natomiast główną słabością tego tomu jest jego tematyczna nieostrość, wynikająca moim zdaniem z tego, że Habilitantowi nie udało się precyzyjnie zdefiniować, co rozumie pojęciem „system”, a co za tym idzie, jakie postawy lub działania uważa za

„antysystemowe”. Czy chodzi Mu wyłącznie o sprzeciw wobec obowiązującego w Polsce systemu politycznego, którego kluczowym elementem był monopol sprawowania władzy przez PZPR, czy też szerzej o kontestację systemu wartości politycznych, społecznych i kulturowych, normowanych przez zestaw zakazów i nakazów, egzekwowanych przez komunistyczne władze? Czy „młodzież antysystemowa” to tylko ta, która czynnie występowała przeciwko „systemowi”, czy też także ta, która pozostając bierną, odmawiała w „systemie” uczestnictwa? Jak zakwalifikować młodych ludzi, którzy kontestowali narzucane przez władze normy kulturowe lub obyczajowe, a jednocześnie popierali inne elementy „systemu”, takie jak polityka pełnego zatrudnienia czy powszechny dostęp do edukacji? Niestety, w mojej ocenie na te i podobne pytania nie znajdujemy w pracy przekonującej odpowiedzi. W efekcie opublikowany materiał jest tematycznie bardzo zróżnicowany i nieco chaotyczny. Poszukując wspólnego mianownika dla zamieszczonych tam tekstów dokumentów można dojść do wniosku, że Habilitant zakwalifikował jako „antysystemowe” po prostu wszystko to, co za takowe uznała wcześniej komunistyczna policja polityczna. Wydaje się jednak, że taka perspektywa badawcza jest nie od przyjęcia w naukowych publikacjach historycznych.

Habilitant jest też autorem dwóch innych edycji źródłowych pod tytułem *Represje aparatu komunistycznego wobec PSL na Rzeszowszczyźnie w latach 1945-1949*, Rzeszów 2010 oraz (wspólnie z Januszem Borowcem) *Strajki i porozumienia w Ustrzykach Dolnych i Rzeszowie 1980/1981. Przebieg, realizacja obchody rocznicowe*, Rzeszów 2011. Zostały one przygotowane według podobnego schematu, jak edycje omówione wcześniej. Na szczególne wyróżnienie zasługuje, moim zdaniem, bardzo wartościowa i wnosząca dużo nowych, istotnych informacji publikacja dotycząca strajków i porozumień ustrzycko-rzeszowskich. Zawiera dość krótki, ale kompetentny wstęp, obszerne kalendarium strajkowe, a także zestaw dokumentów różnej proveniencji, dobranych w sposób staranny i przemyślany. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w porównaniu z innymi, omówionymi tu edycjami źródłowymi, wydawnictwo to zostało przygotowane w oparciu o wyjątkowo szeroką i zróżnicowaną bazę źródłową z uwzględnieniem między innymi relacji uczestników wydarzeń, wydawanych w PRL tytułów prasy oficjalnej oraz publikacji ukazujących się poza zasięgiem cenzury.

Habilitant jest też współredaktorem (wspólnie z Dariuszem Iwaneczką) tomu studiów pod tytułem *W stulecie powrotu odrodzonego państwa polskiego na mapę Europy i świata. Polska myśl geopolityczna i sprawy międzynarodowe w XX wieku*, Rzeszów 2020, a także rozprawy zatytułowanej *Bioetyka i tożsamość człowieka*, Tarnów 2007, która wszakże jest opracowaniem z zakresu historii filozofii oraz bioetyki, toteż nie czuję się kompetentny do oceny jej wartości naukowej.

W przedłożonych przez siebie dokumentach Habilitant deklaruje, że jest autorem lub współautorem 33 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, 6 publikacji pokonferencyjnych oraz 42 tekstów, które w autoreferacie określa jako „rozdziały w monografiach naukowych” choć według mnie bardziej odpowiednie byłoby dla nich określenie: artykuły w pracach zbiorowych. Dorobek ten należy uznać za ilościowo znaczny, choć jednocześnie trzeba zaznaczyć, że naukowe teksty o tematyce historycznej stanowią w nim mniejszość. I tak:

a) artykuły historyczne w opublikowane w czasopismach naukowych

Habilitant zadeklarował w autoreferacie, że jest ich 12, w tym 9 opublikowanych w czasopismach punktowanych. Po zapoznaniu się tymi tekstami skłonny jestem uznać tę liczbę za nieco zawyżoną, trudno mi bowiem zaliczyć do opracowań historycznych takie artykuły jak *Zasada tolerancji w organizacjach nastawionych na zysk, a tolerancja w kontekście edukacyjnym*, „Problemy Współczesnej Pedagogiki” 2015, nr 1; *Powstanie i natura bioetyki „Zagadnienia Filozoficzne w Nauce”* t. 34 (2004) czy *Wychowanie jest kluczem do nowego świata. O filozofii wychowania Bertranda Russella* „Kultura i Wychowanie” 2012, nr 4. W mojej ocenie liczbę opublikowanych tekstów historycznych należałoby zredukować do 9. Są wśród nich opracowania o zróżnicowanej jakości naukowej. Niektóre, jak artykuły *Wpływ Edmunda Bojanowskiego na powstanie Zgromadzenia Ubogich Służebniczek Maryi*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, t. 18/2 (1999) lub *Uwagi na marginesie rękopisu Ludwika Chmaja pt. „Franciszek Ksawery Michał Bohusz. Jego życie i działalność wychowawcza (1746-1820)”*, „Problemy Współczesnej Pedagogiki” 2001, t. 3, nr 1 to dość krótkie teksty o charakterze przyczynkarskim. Za bardziej wartościowe należy uznać trzy artykuły, opublikowane odpowiednio w latach 2015, 2017 oraz 2019, poświęcone niepodległościowej konspiracji młodzieżowej na Rzeszowszczyźnie. Artykuły te powstały najprawdopodobniej jako pokłosie prac nad wspomnianą już edycją źródłową pod tytułem *Niepodległościowe organizacje młodzieżowe na Rzeszowszczyźnie w latach 1944-1956 w świetle dokumentów*, Rzeszów 2009. Analogicznie artykuł *Koniec złudzeń. Ludowcy z Rzeszowszczyzny wobec wyborów do Sejmu Ustawodawczego w styczniu 1947 r.*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” nr 33 (2017) został zapewne przygotowany w oparciu o materiały, z którymi Habilitant miał okazję zetknąć się podczas przygotowywania edycji źródłowej pod tytułem *Represje aparatu komunistycznego wobec PSL na Rzeszowszczyźnie w latach 1945-1949*, Rzeszów 2010. Ostatnią grupę tekstów historycznych, opublikowanych przez Habilitanta w czasopismach naukowych, tworzą trzy opracowania, ogłoszone w latach

2019-2022 i dotyczące zwalczania przez komunistyczny aparat represji zagranicznych „ośrodków dywersji ideologicznej” ze szczególnym uwzględnieniem brytyjskiego Ośrodka Badań nad Religią i Komunizmem (Keston College). Podjęta w nich problematyka jest interesująca i mało znana, toteż teksty te zaliczam do najbardziej perspektywicznych w dorobku Habilitanta. Z drugiej jednak strony dwie z tych publikacji (*Informacja dotycząca Keston College opracowana w Wydziale XI Departamentu I MSW*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2019, nr 12 oraz *Przykłady wymiany informacji pomiędzy MSW WRL i MBP NRD w zakresie obrony przed dywersją ideologiczną*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989”, 2022, nr 20) nie są artykułami naukowymi, lecz edycjami tekstów źródłowych, co zresztą potwierdza miejsce ich opublikowania w obu czasopismach, w działach zatytułowanych odpowiednio „Dokumenty” oraz „Materiały i Dokumenty”. Jedynym historycznym artykułem naukowym w tej grupie jest tekst *Keston College (1969-1989) and the evaluation of its activities by the Polish communist intelligence*, opublikowany w roku 2022 w czasopiśmie „Betekintő”, wydawanym przez Archiwum Historyczne Węgierskich Służb Bezpieczeństwa Państwa (ABTL). Należy przy tym zaznaczyć, że jest to jedyny tekst obcojęzyczny w dorobku Habilitanta, a zarazem jedyny, który został ogłoszony poza granicami kraju. Reasumując należy stwierdzić, że po uzyskaniu stopnia doktora w roku 1997 Habilitant opublikował w czasopismach naukowych 7 artykułów historycznych oraz 2 edycje źródłowe. Po dwa teksty zamieścił w wydawanym przez IPN roczniku „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989” oraz w czasopiśmie Archiwum Państwowego w Rzeszowie „Prace Historyczno-Archiwalne”. Pozostałe pięć tekstów ogłosił w pięciu innych periodykach, wśród których nie ma jednak wiodących polskich czasopism naukowych. Niewielką liczbę artykułów historycznych, opublikowanych w renomowanych czasopismach naukowych uważam za jeden z najsłabszych punktów w dorobku Habilitanta.

b) artykuły historyczne w opublikowane w pracach zbiorowych

W przygotowanym przez siebie autoreferacie Habilitant podał, że wśród 42 opublikowanych przez Niego „rozdziałów w monografiach naukowych” (właściwie: pracach zbiorowych) znajduje się 19 tekstów „stricte historycznych”. W mojej ocenie informacja ta w zasadzie odpowiada rzeczywistości, choć teksty te prezentują zróżnicowaną wartość naukową. Znajduje się wśród nich na przykład krótkie hasło encyklopedyczne (*Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Rzeszowie* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2011, s. 305-306) oraz niewielkie opracowanie o charakterze okazjonalnym („*Stajemy do walki o sprawiedliwość*” – *niepodległościowe zmagania młodzieży na Rzeszowszczyźnie w latach 1944-*

1956 [w:] *Ślady przeszłości. Sejmiki Kultury Powiatu Strzyżowskiego w latach 2006-2012*, Strzyżów 2012, s. 127-129). Z drugiej strony wśród tekstów, które Habilitant opublikował w pracach zbiorowych, zwłaszcza w ostatnich latach, znajdują się opracowania bardzo wartościowe, do których zaliczam między innymi trzy rozprawy zamieszczone w wydawnictwie pod tytułem *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury, działalność, ludzie*, red. R. Łatka, t. 1-3, Warszawa 2020-2023 oraz dwa artykuły, dotyczące różnych aspektów działalności Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (*Próby ideologizacji społeczeństwa polskiego na przykładzie działalności Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej w latach 1969-1977* [w:] *Aby Polska rosła w siłę, a ludzie żyli dostatniej. PRL w latach 1970-1975*, red. M. Bukała, D. Iwaneczko, Rzeszów-Warszawa 2019 oraz *Religioznawstwo wpisane w działalność Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (1969-1989)* [w:] *Ile z nauki, ile z ideologii. Religioznawstwo w PRL*, red. nauk. L. Marek, R. Łętocha, Kraków 2021).

c) publikacje pokonferencyjne o tematyce historycznej

W swoim autoreferacie Habilitant pisze (s. 14-15): „po doktoracie opublikowałem [...] sześć publikacji pokonferencyjnych [...] (w tym cztery [...] stricte historyczne)”. Bliższe zapoznanie się z tymi wydawnictwami prowadzi jednak do wniosku, że Habilitant był redaktorem (w jednym wypadku: współredaktorem) poszczególnych tomów, a także autorem krótkich do nich wstępów. Nie był jednak autorem żadnego z opublikowanych w nich referatów. Uwzględniając ten fakt, należałoby podaną przez Habilitanta informację skorygować na: „redakcja materiałów pokonferencyjnych” i potraktować jako osiągnięcie organizacyjne, nie zaś naukowe tym bardziej, że na stronach redakcyjnych poszczególnych tomów brak informacji o tym, czy opublikowane referaty przeszły procedurę recenzyjną. Generalnie uważam, że doszło w tym wypadku do nieporozumienia, wynikającego z błędnej interpretacji określenia „naukowa publikacja pokonferencyjna”. W mojej ocenie pod tym pojęciem należy rozumieć tekst własnego autorstwa (lub współautorstwa), wygłoszony najpierw w formie referatu na sesji naukowej, a następnie (często w formie rozbudowanej), zamieszczony w recenzowanym wydawnictwie pokonferencyjnym. Przyjmując taką definicję należy uznać, że większość artykułów, które Habilitant określa w swoim autoreferacie jako „rozdziały w monografiach naukowych”, to w rzeczywistości artykuły pokonferencyjne, oparte o teksty referatów, wygłoszonych wcześniej na sesjach naukowych na przykład:

Tytuł tekstu	Referat wygłoszony na sesji	Artykuł opublikowany w tomie materiałów pokonferencyjnych
<i>Przykłady działań operacyjnych organów bezpieczeństwa państwa polskiego wobec franciszkanów i pielgrzymów w Kalwarii Paclawskiej w latach 1944-1989</i>	Ogólnopolska konferencja naukowa „350 lat Sanktuarium Męki Pańskiej i MB Kalwaryjskiej w Kalwarii Paclawskiej 1668-2018, zorganizowana przez Klasztor Franciszkanów w Kalwarii Paclawskiej, Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego UJPII w Krakowie IPN w Rzeszowie, Uniwersytet Rzeszowski (maj 2018)	<i>Sanktuarium w Kalwarii Paclawskiej 1668-2018</i> , red. Z. Gogola, Wrocław 2018
<i>Józef Piłsudski jako wychowawca</i>	Konferencja naukowa „Relacja uczeń-nauczyciel”, zorganizowana przez Małopolską Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Tarnowie (maj 2018)	<i>Nauczyciel i uczeń we współczesnej szkole</i> , red. J.R. Paško, Tarnów 2019
<i>Znaczenie infogeopolityki (Geopolitics of Information) dla zmian systemowych w Europie Środkowo-Wschodniej na przykładzie działalności Keston College w latach 1969-189</i>	Międzynarodowa konferencja naukowa „Stulecie odrodzonego Państwa Polskiego na mapie Europy i świata. Polska myśl geopolityczna w XX wieku”, zorganizowana przez Instytut Pamięi Narodowej Oddział w Rzeszowie (październik 2018)	<i>W stulecie powrotu odrodzonego państwa polskiego na mapę Europy i świata. Polska myśl geopolityczna i sprawy międzynarodowe w XX wieku</i> , red. D. Iwaneczko, B. Wójcik, Rzeszów 2020

Przykładów takich można przywołać więcej zwłaszcza, że Habilitant od lat aktywnie uczestniczy w konferencyjnym ruchu naukowym. Od 2009 r. wygłosił referaty na ponad trzydziestu sesjach naukowych, z których aż 1/3 zorganizowano w latach 2021-2023. Preferowany przez Habilitanta sposób wprowadzania własnych ustaleń badawczych do obiegu naukowego (najpierw prezentacja referatu na sesji naukowej a następnie publikacja artykułu w tomie pokonferencyjnym) uważam za jak najbardziej poprawny i nie zgłaszam do niego zastrzeżeń. Zatrzymałem się nad tą kwestią jedynie dlatego, aby nieco uporządkować informacje, podane przez Habilitanta w autoreferacie.

Reasumując, po uzyskaniu przez Habilitanta stopnia doktora w roku 1997 do Jego dorobku naukowego w zakresie historii należy w mojej ocenie zaliczyć:

- jedną monografię,
- cztery książkowe edycje źródłowe (w jednym wypadku: współautorstwo),
- siedem artykułów opublikowanych w naukowych czasopismach historycznych,
- dwie edycje źródłowe opublikowane w naukowych czasopismach historycznych,
- dziewiętnaście artykułów, opublikowanych w pracach zbiorowych, głównie w tomach pokonferencyjnych.

Ponadto w dorobku Habilitanta znajdują się bardzo liczne teksty o charakterze naukowym dotyczące filozofii, etyki (w szczególności bioetyki), pedagogiki oraz zarządzania, publikowane zwłaszcza w pierwszym dziesięcioleciu po uzyskaniu doktoratu.

4. Osiągnięcia dydaktyczne

Habilitant posiada doświadczenie dydaktyczne, które nabył prowadząc w latach 1997-2007 zajęcia w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, a następnie, w ramach wykładów zleconych, w Małopolskiej Wyższej Szkole Ekonomicznej w Tarnowie (od 2007) oraz (krótko) w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie. Były to głównie zajęcia z zakresu filozofii i etyki, a w mniejszym stopniu – z zakresu pedagogiki i zarządzania. Na uwagę zasługuje fakt, że na prowadzonym przez siebie w Instytucie Teologicznym w Tarnowie seminarium z zakresu bioetyki Habilitant wypromował w latach 2005-2007 ośmiu magistrantów.

5. Osiągnięcia organizacyjne i popularyzacja nauki

Z informacji, podanych w autoreferacie wynika, że Habilitant posiada spore umiejętności organizacyjne, chętnie i aktywnie angażuje się w przygotowywanie konferencji naukowych oraz redagowanie materiałów pokonferencyjnych. W latach 1998-1999 oraz w roku 2022 przebywał na stażach naukowych w Wielkiej Brytanii oraz USA. Uczestniczy w pracach interdyscyplinarnego zespołu IPN do spraw kontaktów międzynarodowych. Ukończył studia podyplomowe w zakresie ekonomiki i zarządzania firmami oraz zarządzania zasobami ludzkimi. Nieco mniejszym doświadczeniem dysponuje w zakresie recenzowania prac naukowych (do tej pory przygotował recenzje czterech publikacji zwartych). Habilitant przywiązuje dużą wagę do działalności popularyzatorskiej. W autoreferacie wyszczególnił tytuły 19 artykułów popularnonaukowych, ogłoszonych przez Niego w latach 2009-2023 w różnych tytułach prasowych, głównie w „Biuletynie IPN”. Bierze udział w audycjach radiowych i telewizyjnych, popularyzujących tematykę historyczną.

6. Podsumowanie

Habilitant jest osobą o szerokich horyzontach intelektualnych. Ukończył studia teologiczne, posiada stopień doktora filozofii, odbył studia podyplomowe w zakresie

zarządzania firmami i zasobami ludzkimi a także staż podoktorski w Oxford University. Formalnego wykształcenia historycznego jednak nie posiada i deficyt ten znajduje niekiedy swoje odzwierciedlenie w sposobach analizowania przez Niego źródeł oraz prowadzenia narracji historycznej. Habilitant jest od lat osobą bardzo aktywną naukowo, dużo publikującą, jednakże większość Jego dorobku piśmienniczego to różnego rodzaju teksty o tematyce filozoficznej, bioetycznej, pedagogicznej, z zakresu zarządzania, a także publikacje o charakterze urzędowym, dotyczące funkcjonowania diecezji tarnowskiej w latach 1996-2003. Publikacje z zakresu historii najnowszej zaczęły pojawiać się w twórczości Habilitanta częściej od roku 2007, co było związane z podjęciem przez Niego pracy w Instytucie Pamięci Narodowej. Należy przy tym zaznaczyć, że Habilitant publikował teksty z dziedziny historii już wcześniej, miały one jednak – w mojej ocenie – głównie charakter przyczynkarski.

W historycznym dorobku naukowym Habilitanta po roku 2007 w pierwszej kolejności zwracają uwagę cztery obszerne, książkowe wydawnictwa źródłowe, dotyczące różnych form opozycji politycznej i oporu społecznego w Polsce południowo-wschodniej w latach 1944-1989. Skoncentrowanie się Habilitanta na edytorstwie źródeł jest zrozumiałe biorąc pod uwagę fakt, że w latach 2007-2017 pracował w sekcji edycji źródeł Archiwum IPN, Oddział w Rzeszowie. Ogłoszone przez Niego edycje zostały przygotowane na wysokim poziomie redakcyjnym, dobrze świadczącym zarówno o staranności jak i o umiejętnościach warsztatowych Habilitanta w zakresie publikacji źródeł historycznych. Każda z edycji została poprzedzona autorskim wstępem Habilitanta, niekiedy bardzo obszernym. Jako najlepszą z tych edycji źródłowych oceniam publikację przygotowaną wspólnie z Januszem Borowcem a dotyczącą strajków i porozumień ustrzycko-rzeszowskich. Z kolei do edycji *Młodzież antysystemowa w Polsce południowo-wschodniej w latach 1957-1989. Wybór dokumentów*, Rzeszów 2016 zgłosiłem w niniejszej recenzji nieco uwag, dotyczących przyjętych w niej założeń metodycznych oraz zastosowanego aparatu pojęciowego.

Jednocześnie po roku 2007 Habilitant zaczął coraz częściej publikować historyczne artykuły naukowe. Według moich obliczeń, nieco różniących się od danych, które w autoreferacie podał Habilitant, po uzyskaniu stopnia doktora opublikował On 26 takich artykułów oraz dwie edycje źródłowe, zamieszczone w specjalistycznych czasopismach naukowych. Biorąc pod uwagę, że doktorat obronił w roku 1997 nie jest to liczba imponująca, uwzględniając jednak specyfikę naukowej drogi Habilitanta, wydaje się wystarczająca. Zwraca uwagę, że aż 15 artykułów ukazało się w latach 2017-2023, a więc w okresie, w którym Habilitant pracował w rzeszowskim Oddziałowym Biurze Badań Historycznych IPN. Poziom naukowy tych tekstów oceniam jako zróżnicowany, choć jednocześnie zauważam pod tym

względem wyraźną tendencję wzrostową. Na wyróżnienie zasługują zwłaszcza opublikowane w latach 2019-2021 dwa artykuły na temat TKKŚ oraz ogłoszone w latach 2020-2023 trzy rozprawy dotyczące różnych aspektów funkcjonowania Urzędów do spraw Wyznań. Nowym, ciekawym obszarem zainteresowań badawczych Habilitanta są dzieje brytyjskiego Ośrodka Badań nad Religią i Komunizmem (Keston College). Póki co, opublikowane przez Niego na ten temat teksty to raczej przyczynki, niemniej kontynuowanie studiów nad tą problematyką może w przyszłości zaowocować interesującymi, nowatorskimi ustaleniami badawczymi.

Ulubioną formą prezentacji przez Habilitanta wyników swoich badań są publikacje w wydawnictwach pokonferencyjnych, w autoreferacie określonych, moim zdaniem błędnie, jako „monografie zbiorowe”. Szacuję, że stanowią około połowy spośród 26 naukowych artykułów historycznych w dorobku Habilitanta. Zazwyczaj są to teksty, prezentowane najpierw na konferencjach naukowych organizowanych lub współorganizowanych przez IPN, a następnie zamieszczane w rozbudowanej – jak można się domyślać – formie, w publikowanych przez ten Instytut książkach. Szkoda, że Habilitant nie podjął bardziej zdecydowanej próby wyjścia poza ipeenowski obieg naukowy i zaprezentowania wyników swoich badań szerszemu gronu odbiorców na przykład poprzez publikację swoich artykułów w czołowych polskich czasopismach historycznych, takich jak „Kwartalnik Historyczny” czy „Dzieje Najnowsze”. Tymczasem, według moich obliczeń, opublikował On po uzyskaniu stopnia doktora zaledwie siedem artykułów w historycznych czasopismach naukowych, z czego trzy w tytułach, wydawanych przez IPN, a dwa kolejne – w piśmie rzeszowskiego Archiwum Państwowego. Wśród tych siedmiu tekstów tylko jeden został przygotowany w języku obcym (angielskim) i opublikowany za granicą (na Węgrzech). Oceniam, że mała liczba artykułów, ogłoszonych w renomowanych historycznych czasopismach naukowych jest jednym z najsłabszych punktów w dorobku Habilitanta.

Przedstawione przez Niego główne osiągnięcie naukowe, czyli wydaną w ubiegłym roku monografię pod tytułem *„Być pomocnikiem partii”. Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej w służbie PZPR i ideologii marksistowsko-leninowskiej (1969-1990)* uważam za publikację wartościową, zdecydowanie najlepszą w dotychczasowym, naukowym dorobku Habilitanta w dziedzinie historii, w istotny sposób poszerzającą zakres wiedzy historycznej na temat inspirowanych przez władze PRL procesów laicyzacyjnych, zachodzących w polskim społeczeństwie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Oparta o szeroką podstawę źródłową rozprawa ma swoje niedociągnięcia, także warsztatowe, które moim zdaniem wynikają z faktu, że jest ona pierwszą monografią historyczną w dorobku Pana dr. Bogusława Wójcika, co w przypadku procedur związanych z postępowaniem w sprawie

nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia jest sytuacją spotykaną raczej nieczęsto. Zgłoszone przeze mnie w niniejszej recenzji uwagi krytyczne oraz polemiczne, dotyczące tego opracowania nie zmieniają jednak mojej ogólnie pozytywnej jego oceny.

7. Konkluzja

Stwierdzam, że Pan dr Bogusław Wójcik spełnia warunki, stawiane kandydatom na samodzielnych pracowników nauki i zgodnie z art. 219 ust. 1 Ustawy z 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018, poz. 1668 z późniejszymi zmianami) wnoszę o dopuszczenie Go do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Zdzisław Zblewski

Dr hab. Zdzisław Zblewski, prof. UJ